บทที่ 1
บทนำ

ประเทศไทยเป็นประเทศที่มีประวัติศาสตร์อันยาวนาน และมีวัฒนธรรมที่หลากหลายแตกต่างกันไปในแต่ละท้องถิ่น ซึ่งส่งผลให้ประเทศไทยเป็นประเทศที่มีความอุดมสมบูรณ์ในด้านมรดกทางวัฒนธรรม และศิลปกรรมเป็นอย่างยิ่ง ดังปรากฏในพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 6 ความว่า

> " ในประเทศสยามนี้มีของโบราณ เช่น เจดียสถาน และวัตถุต่าง ๆ ซึ่งสมเด็จพระเจ้าแผ่นดิน และช่างผู้ชำนาญศิลปศาสตร์ได้สร้างไว้แต่ปางก่อนเป็นอันมาก ของโบราณเช่นกล่าวมาย่อมเป็นหลักฐานในพงศาวดาร และเป็นเครื่องอุปกรณ์ตรวจตราหาความรู้โบราณคดีต่าง ๆ อันเจริญประโยชน์ และเกียรติของบ้านเมือง เพราะฉะนั้น บรรดาอาริยประเทศจึงถือว่าเป็นหน้าที่ของรัฐบาลจะต้องเอาเป็นธุระเกื้อกูลการตรวจตรารักษาของโบราณอันมีอยู่ในประเทศของตน "

(สำนักงานคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ, 2528) ซึ่งในปัจจุบันนี้การให้บริการในด้านการท่องเที่ยวในสถานที่ที่เป็นแหล่งศิลปกรรม กำลังเป็นที่นิยมและทำรายได้ให้แก่ประเทศเป็นอันมาก อีกทั้งกิจกรรมดังกล่าวยังมีแนวโน้มที่จะเพิ่มความนิยมมากขึ้นอีกในอนาคต ทั้งนี้กิจการอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวในแหล่งศิลปกรรมเป็นกิจการที่แทบจะไม่ต้องลงทุนเลยหากมีการจัดการที่ดีที่ไม่ก่อให้เกิดความเสียหายแก่สิ่งแวดล้อมโดยรอบแหล่งศิลปกรรม และตัวศิลปกรรมเอง

อย่างไรก็ตาม การเสื่อมสภาพของแหล่งศิลปกรรมเหล่านั้น เกิดขึ้นอยู่ตลอดเวลาอยู่แล้ว ทั้งการเสื่อมสภาพเนื่องจากปัจจัยต่าง ๆ ตามธรรมชาติ และการเสื่อมสภาพด้วยปัจจัยที่มีสาเหตุมาจากการกระทำของมนุษย์

สำหรับการเสื่อมสภาพของแหล่งศิลปกรรมตามธรรมชาตินั้น สามารถจำแนกปัจจัยที่เป็นสาเหตุของการเสื่อมสภาพออกได้เป็น 3 ปัจจัย คือ

1. ปัจจัยทางกายภาพ อันได้แก่ อุณหภูมิ ความชื้น และแสงแดด

2. ปัจจัยทางเคมี อันได้แก่ การเกิดปฏิกิริยาเคมีที่ทำให้วัสดุที่เป็นองค์ประกอบของแหล่งศิลปกรรมเสื่อมสภาพ เช่น การเสื่อมสภาพเนื่องจากปฏิกิริยาของเกลือที่เป็นองค์ประกอบของดิน และเกลือที่เป็นองค์ประกอบของน้ำใต้ดิน เป็นต้น

3. ปัจจัยทางชีวภาพ อันได้แก่ การเสื่อมสภาพเนื่องจากสิ่งมีชีวิต (biodeterioration) ซึ่งในเรื่องนี้จะได้กล่าวถึงโดยละเอียดต่อไปในบทที่ 2

ส่วนการเสื่อมสภาพของแหล่งศิลปกรรมที่มีสาเหตุมาจากการกระทำของมนุษย์นั้น มีอยู่หลายประการด้วยกัน อาทิ การเกิดการเสื่อมสภาพเนื่องจากสารมลพิษทางอากาศ ดังเช่นเหตุการณ์ที่เคยเกิดขึ้นที่โบสถ์ St.Rombout ในประเทศเบลเยียม (Roekens และ Van Grieken, 1989) หรือการเกิดการเสื่อมสภาพเนื่องจากฝนกรดในประเทศสหรัฐอเมริกา แคนาดา และในยุโรป (Baer, 1986) หรือการเกิดการเสื่อมสภาพเนื่องจากคลื่นเสียงและความสั่นสะเทือนจากการสัญจรของยานพาหนะที่มีน้ำหนักมาก และจากการก่อสร้าง ดังเช่น การเสื่อมสภาพที่เกิดขึ้นกับเจดีย์วัดเจ็ดยอด ซึ่งได้รับการแก้ไขโดยการขุดคูน้ำ เพื่อตัดขาดแรงสั่นสะเทือนในพื้นดินที่ติดต่อกันแล้ว (สำนักงานคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ, 2538) รวมทั้งการเกิดการเสื่อมสภาพเนื่องจากกิจกรรมการท่องเที่ยว และการเกิดมลทัศน์ (visual pollution) ด้วย

ถึงแม้ว่าจะมีการกล่าวถึงสถานการณ์การเสื่อมสภาพของแหล่งศิลปกรรมกันอย่างกว้างขวาง แต่การศึกษาในเรื่องดังกล่าวยังมีอยู่น้อยมาก จึงทำให้การจัดการเพื่ออนุรักษ์และรักษาคุณภาพของสิ่งแวดล้อมโดยรอบแหล่งศิลปกรรม และตัวศิลปกรรมเองเป็นไปได้อย่างยากลำบาก เนื่องจากขาดข้อมูลและองค์ความรู้พื้นฐานในการจัดการ

ดังนั้นการศึกษาปัจจัยสิ่งแวดล้อมที่มีผลต่อการเสื่อมสภาพของแหล่งศิลปกรรมจึงเกิดขึ้น โดยเลือกศึกษาที่หมู่พระวิมานซึ่งเป็นพระราชวังบวรสถานมงคลเดิมก่อน ทั้งนี้สาเหตุที่เลือกศึกษาในสถานที่ดังกล่าวนั้นเนื่องจากในบริเวณดังกล่าวเป็นแหล่งศิลปกรรมที่มีความเก่าแก่และมีคุณค่าอย่างยิ่งในทางประวัติศาสตร์ อีกทั้งหมู่พระวิมานยังเป็นสถานที่ซึ่งมีนักท่องเที่ยวเข้ามาเยี่ยมชมเป็นจำนวนมาก สถานที่ดังกล่าวจึงเป็นแม่แบบที่ดีสำหรับการศึกษาเพื่อเสนอแนะแนวทางในการอนุรักษ์ ทั้งสำหรับหมู่พระวิมานเอง และสำหรับการประยุกต์รูปแบบของการอนุรักษ์ในแหล่งศิลปกรรมแห่งอื่น ๆ ที่มีลักษณะใกล้เคียงกันต่อไปด้วย

สำหรับวัตถุประสงค์ของการศึกษาปัจจัยทางสิ่งแวดล้อมที่มีผลต่อการเสื่อมสภาพของหมู่พระวิมาน พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนครนั้น มีดังต่อไปนี้คือ

1. เพื่อศึกษาลักษณะการผันแปรในรอบปีของปัจจัยทางกายภาพอันได้แก่ อุณหภูมิ ความชื้น ปริมาณความเข้มแสง และปริมาณฝุ่นละอองในอากาศ รวมทั้งชนิดของ

ปัจจัยทางชีวภาพ ได้แก่ สาหร่าย (ตะไคร่น้ำ) นกพิราบ และค้างคาว ในบริเวณหมู่พระวิมาน พระราช-วังบวรสถานมงคล

2. เพื่อศึกษาลักษณะการทำลายของแต่ละปัจจัย และความสัมพันธ์ของปัจจัยต่าง ๆ ที่มีผลต่อการเสื่อมสภาพของหมู่พระวิมาน ในแต่ละฤดูกาลในรอบปี

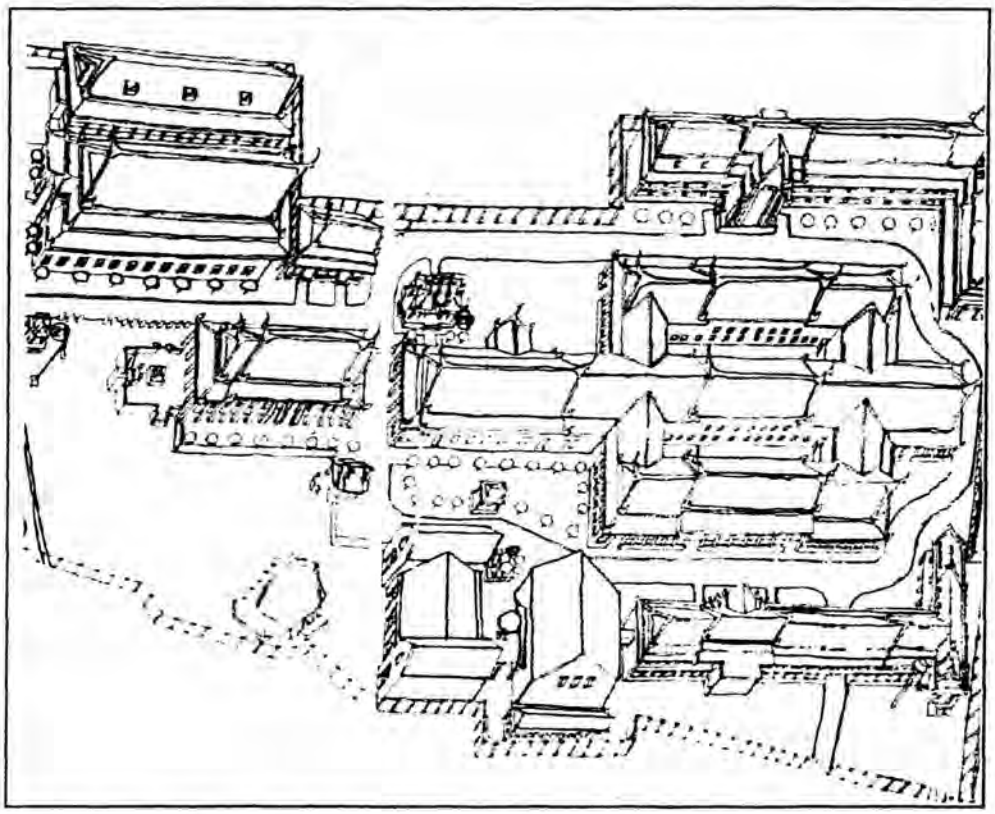

รูปที่ 1-1 ภาพลายเส้นมองจากมุมสูงของพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติพระนคร ที่มา: Chira Chongol (1993)

ทั้งนี้การดำเนินการศึกษาตามวัตถุประสงค์ดังที่ได้กล่าวมาแล้วนั้น จะศึกษาอยู่ภายใต้ขอบเขตของการศึกษาดังต่อไปนี้คือ

1. การศึกษานี้จะทำในบริเวณภายนอกตัวอาคารของหมู่พระวิมาน และพระที่นั่งอิศราวินิจฉัย รวมทั้งบริเวณสวนหย่อมกลางอาคาร โดยจะศึกษาตั้งแต่บริเวณฐานไปจนถึงบริเวณชายคา แต่จะไม่รวมถึงบริเวณเหนือชายคา และหลังคาของหมู่พระวิมาน รวมทั้งพระที่นั่งอิศราวินิจฉัยด้วย

2. การศึกษาปัจจัยทางกายภาพ จะศึกษาเฉพาะการผันแปรของอุณหภูมิ ความชื้น ปริมาณความเข้มแสง และปริมาณฝุ่นละอองในอากาศ ในรอบปีเท่านั้น

3. ปัจจัยทางชีวภาพ จะเป็นการศึกษาในลักษณะของการสำรวจ การจำแนกชนิด และการเปลี่ยนแปลงจำนวนของสาหร่าย (algae) นกพิราบ และค้างคาว เท่านั้น

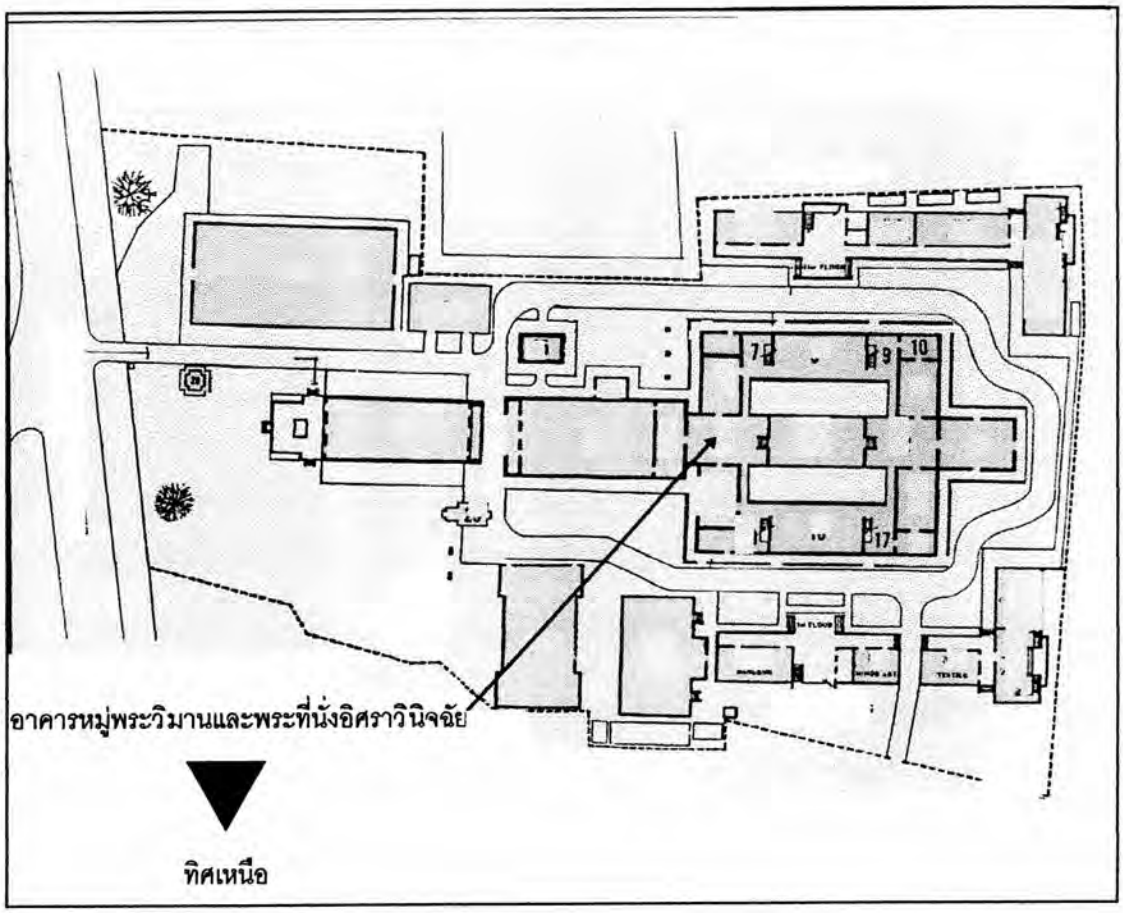

รูปที่ 1-2 ผังบริเวณพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติพระนคร ที่มา : Dhanit Yupho (1990)

เมื่อการศึกษาดังกล่าวเสร็จสิ้นแล้ว คาดว่าจะเกิดประโยชน์ในเรื่องของการจัดการสิ่งแวดล้อมศิลปกรรมดังต่อไปนี้คือ

1. เป็นแนวทางในการเสนอแนะวิธีการในการอนุรักษ์หมู่พระวิมาน ซึ่งเป็นโบราณสถานที่มีความสำคัญของชาติ และแหล่งศิลปกรรมอื่น ๆ ต่อไป

2. เป็นข้อมูลพื้นฐานเพื่อใช้ในการศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการเสื่อมสภาพของสิ่งแวดล้อมศิลปกรรมในแหล่งอื่น ๆ ต่อไป.